

Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
MACIEJA SZPUNARA
od 5. ožujka 2020.¹

Spojeni predmeti C-698/18 i C-699/18

SC Raiffeisen Bank SA
protiv
JB (C-698/18)
i
BRD Groupe Societé Générale SA
protiv
KC (C-699/18)

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Tribunalul Specializat Mureş (Specijalizirani sud u Mureşu, Rumunjska))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Direktiva 93/13/EEZ – Utvrđenje nepoštenosti ugovornih odredbi – Ugovor o kreditu u obliku osobnog zajma – Sudska pravila – Redovna tužba koja ne podliježe zastari – Redovna tužba osobne i imovinske naravi koja podliježe zastari – Objektivni trenutak u kojem je potrošač saznao za postojanje nepoštenih odredbe”

1. Ovi zahtjevi za prethodnu odluku odnose se na tumačenje Direktive 93/13/EEZ² u posebnom kontekstu ugovora o kreditu koji su u cijelosti ispunjeni. Konkretnije, ti će zahtjevi omogućiti Sudu da jasno utvrdi nastavlja li se ta direktiva primjenjivati nakon što je ugovor u cijelosti ispunjen i, ovisno o okolnostima, može li tužba za povrat iznosa naplaćenih na temelju ugovornih odredbi koje se smatraju nepoštenima podlijegati roku zastare od tri godine koji počinje teći od trenutka u kojem je ugovor prestao važiti. Tako se u biti radi o utvrđivanju vremenskog doseg zašтите koja je navedenom direktivom dodijeljena potrošačima.

I. Pravni okvir

A. Pravo Unije

2. Prema članku 2. točki (b) Direktive 93/13, „potrošač” znači svaka fizička osoba koja u ugovorima obuhvaćenima tom direktivom nastupa za potrebe izvan okvira svojeg obrta, poduzeća i profesije.

3. U skladu s člankom 6. stavkom 1. navedene direktive:

„Države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštenih odredbi nisu obvezujuće za potrošača, a da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti važiti i bez tih nepoštenih odredaba.”

¹ Izvorni jezik: francuski

² Direktiva Vijeća od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima (SL 1993., L 95, str. 29.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 12., str. 24.)

B. Rumunjsko pravo

4. Članak 1. stavak 3. Legee nr. 193/2000 privind clauzele abuzive din contractele încheiate între profesioniști și consumatori (Zakon br. 193/2000 o nepoštenim odredbama u ugovorima sklopljenim između trgovca i potrošača) od 6. studenoga 2000. (*Monitorul Oficial al României* br. 560 od 10. studenoga 2000.), ponovno objavljene 2012. (*Monitorul Oficial al României* br. 543 od 3. kolovoza 2012.), kako je zadnji put izmijenjena 2014. (u daljnjem tekstu: Zakon br. 193/2000), zabranjuje trgovcima da u potrošačke ugovore unose nepoštene odredbe. Osim toga, članak 6. tog zakona predviđa da nepoštene odredbe neće proizvesti učinke prema potrošaču.

5. Članak 12. stavci 1. i 4. navedenog zakona određuju:

„1. U slučaju da se utvrdi primjena adhezijskih ugovora koji sadržavaju nepoštene odredbe, nadzorna tijela iz članka 8. pokreću postupak pred sudom u mjestu prebivališta ili, ovisno o okolnostima, sjedišta trgovca te zahtijevaju da ga se obveže da uklanjanjem nepoštenih ugovora izmijeni ugovore koji se ispunjavaju.

[...]

4. Odredbe stavaka 1. do 3. ne diraju u pravo potrošača protiv kojeg se vodi spor povodom adhezijskog ugovora koji sadržava nepoštenu odredbu da se na ništetnost odredbe pozove u tužbi ili prigovoru pod uvjetima predviđenima u zakonu.”

6. Članak 993. Codula civil (Građanski zakonik) iz 1864., koji je primjenjiv na dan sklapanja ugovorâ u glavnim postupcima, predviđa, među ostalim, da onaj koji pogrešno vjeruje da je dužnik i plati dug ima pravo na povrat od vjerovnika.

7. U skladu s člankom 1. Decretula nr. 167/1958 privitor la prescripția extintivă (Uredba br. 167. o zastari) od 10. travnja 1958. (*Monitorul Oficial al României* br. 19 od 21. travnja 1958.), kako je ponovno objavljen:

„Pravo na tužbu imovinske naravi zastarijeva ako se ne ostvari u roku koji je određen zakonom.

Zastarijevanjem prava na tužbu u vezi s glavnim pravom zastarijeva i pravo na tužbu u vezi sa sporednim pravima.”

8. Prema članku 2. te uredbe, „[n]ištavost pravnog posla može se svakodobno istaknuti u tužbi ili prigovoru”.

9. U članku 7. navedene uredbe predviđeno je:

„Zastara počinje teći na dan na koji nastane pravo na tužbu ili pravo zahtijevati prisilno izvršenje.

Za obveze koje se moraju ispuniti na zahtjev vjerovnika kao i za one čiji rok ispunjenja nije određen zastara počinje teći na dan na koji je pravni odnos nastao.”

10. Članak 8. iste uredbe određuje:

„Zastara prava na tužbu za naknadu štete pretrpljene kao posljedica nezakonite radnje počinje teći na dan na koji je oštećenik saznao ili morao saznati i za štetu i za osobu koja je za nju odgovorna.

Odredbe prethodnog stavka primjenjuju se i u slučaju stjecanja bez osnove.”

II. Glavni postupci i prethodna pitanja

A. *Predmet C-698/18, Raiffeisen Bank*

11. U lipnju 2008. tužitelj u glavnom postupku sklopio je s društvom SC Raiffeisen Bank SA (u daljnjem tekstu: Raiffeisen Bank) ugovor o kreditu na razdoblje od 84 mjeseca s istekom 2015., na koji je dan kredit bio otplaćen u cijelosti.

12. Smatrajući da su neke ugovorne odredbe bile nepoštene, tužitelj je u prosincu 2016. pokrenuo postupak pred Judecătoriom Târgu Mureş (Prvostupanjski sud u Târgu Mureşu, Rumunjska) radi utvrđenja nepoštenosti navedenih odredbi, povrata svota plaćenih na temelju njih i isplate zakonskih kamata.

13. Raiffeisen Bank se u okviru prigovora pozvao na nepostojanje tužiteljeve aktivne procesne legitimacije, ističući da on više nema svojstvo potrošača u smislu Zakona br. 193/2000 jer su na dan podnošenja tužbe ugovorni odnosi između stranaka prestali, zbog toga što je ugovor o kredita istekao tijekom prethodne godine, s obzirom na to da je u cijelosti ispunjen.

14. U prvom je stupnju nacionalni sud u cijelosti prihvatio tužiteljevu tužbu.

15. Smatrajući da ta odluka negativno utječe na njega, Raiffeisen Bank je podnio žalbu sudu koji je uputio zahtjev, ponavljajući argument da je povodom prestanka važenja ugovora o kreditu zbog njegova cjelovitog ispunjenja tužitelj izgubio svojstvo potrošača prije podnošenja tužbe sudu.

16. U tom je kontekstu Tribunalul Specializat Mureş (Specijalizirani sud u Mureşu, Rumunjska) odlučio prekinuti postupak i u dvama dotičnim predmetima uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

- „1. Dopuštaju li odredbe [Direktive 93/13], posebno uvodne izjave 12., 21. i 23., članak 2. točka (b), članak 6. stavak 1., članak 7. stavak 2. i članak 8., sukladno načelu procesne autonomije te povezanim načelima ekvivalentnosti i djelotvornosti, skup sudskih instrumenata koji se sastoji od redovne tužbe, koja ne podliježe zastari, za utvrđivanje nepoštenosti određenih odredbi sadržanih u potrošačkim ugovorima, i redovne tužbe osobne i imovinske naravi, koja podliježe zastari, kojom se želi ostvariti cilj [navedene] direktive u pogledu uklanjanja učinaka svih obveza koje su nastale i ispunjene su na temelju odredbe za koju je utvrđeno da je nepoštena za potrošača?
2. U slučaju potvrdnog odgovora na prvo pitanje, protive li se spomenute odredbe tumačenju koje polazi od primjene načela sigurnosti građanskopravnih odnosa, prema kojem stvarni trenutak od kojeg je potrošač morao ili bi bio morao znati za postojanje nepoštene odredbe jest trenutak prestanka važenja ugovora o kreditu u okviru kojeg je imao svojstvo potrošača?”

B. *Predmet C-699/18, BRD Groupe Société Générale*

17. U svibnju 2003. tužitelj u glavnom postupku i druga strana, u svojstvu suzajmoprimca, sklopili su ugovor o kreditu s društvom BRD Groupe Société Générale SA. U ožujku 2005., zbog prijevremene otplate, kredit se smatrao likvidiranim i ugovor o kreditu prestao je važiti.

18. Više od deset godina kasnije, u srpnju 2016., tužitelj je pred Judecătoriom Târgu Mureş (Prvostupanjski sud u Târgu Mureşu) pokrenuo postupak radi utvrđenja nepoštenosti odredbi tog ugovora. Osim toga, tužitelj je tražio utvrđenje ništetnosti tih odredbi i povrat cjelokupnog iznosa plaćenog na temelju njih kao i isplatu zakonske kamate na iznose koji su predmet povrata.

19. BRD Groupe Soci t  G n rale pozvao se na činjenicu da tužitelj više nema svojstvo potrošača, uzimajući u obzir da su na dan pokretanja sudskog postupka odnosi između stranaka prestali i da je zbog prijevremene otplate ugovor prestao važiti prije jedanaest godina.

20. U prvom je stupnju nacionalni sud djelomično prihvatio zahtjev.

21. Smatrajući da ta odluka negativno utječe na njega, BRD Groupe Soci t  G n rale podnio je žalbu sudu koji je uputio zahtjev, ponavljajući argument da je povodom prestanka vaenja ugovora o kreditu zbog prijevremene otplate tužitelj izgubio svojstvo potrošača prije podnošenja tužbe sudu.

22. U tim je okolnostima Tribunalul Specializat Mure (Specijalizirani sud u Mureu) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu dva prethodna pitanja, koja su istovjetna onima upućenima u predmetu C-698/18. Sud koji je uputio zahtjev ističe, međutim, da je u predmetu C-699/18 tužitelj podnio tužbu za utvrđenje nepoštenosti ugovornih odredbi jedanaest godina nakon prestanka vaenja ugovora o kreditu, to jest nakon isteka roka zastare od tri godine koji je nacionalni zakonodavac predvidio za ostvarivanje imovinskog prava.

III. Postupak pred Sudom

23. Odlukom predsjednika Suda od 12. prosinca 2018. predmeti C-698/18 i C-699/18 spojeni su u svrhu pisanog i usmenog dijela postupka kao i u svrhu donošenja presude.

24. Pisana očitovanja podnijele su stranke u glavnom postupku, osim tužitelja u predmetu C-698/18, te rumunjska,  eka, poljska i portugalska vlada kao i Europska komisija.

25. Iste zainteresirane osobe bile su zastupane na raspravi održanoj 12. prosinca 2019.

IV. Analiza

26. Svojim prethodnim pitanjima sud koji je uputio zahtjev u biti nastoji doznati protivi li se Direktivi 93/13, kao prvo, to da zastari podliježe tužba za povrat  inidbi izvršenih na temelju odredbe koja je proglašena nepoštenom i sadržana je u ugovoru koji je u cijelosti ispunjen. Kao drugo, on se pita protivi li se toj direktivi to da se na takvu tužbu primjenjuje trogodišnji zastarni rok koji počinje teći od trenutka u kojem ugovor prestane važiti. Sud koji je uputio zahtjev postavlja ta pitanja s aspekta granica procesne autonomije država članica. S obzirom na to da svaki slučaj u kojem se postavlja pitanje potju li se nacionalnom odredbom te granice treba analizirati uzimajući u obzir položaj te odredbe u cjelokupnom postupku, tijek postupka i njegove posebnosti³, smatram da ta pitanja valja analizirati zajedno.

27. Usto, sud koji je uputio zahtjev smatra da je suočen s problematikom određivanja – s vremenskog aspekta – svojstva „potrošača” u smislu članka 2. točke (b) Direktive 93/13. Iako ne postavlja izričito to pitanje, on zaključuje da valja utvrditi nastavlja li se ta direktiva primjenjivati nakon što je u cijelosti ispunjen ugovor što ga je sklopila osoba koja je u trenutku sklapanja ugovora koji sadržava nepoštene odredbe nedvojbeno imala svojstvo potrošača.

28. Uzimajući u obzir navedeno, a nakon što prethodno ispitam dopuštenost prethodnih pitanja (odjeljak A), iznijet  u, radi davanja korisnog odgovora na njih, rješenja prihvaćena u rumunjskom pravu glede sankcije za unošenje nepoštenih odredbi u ugovor koji je trgovac sklopio s potrošačem (odjeljak B). Potom  u obraditi problematiku primjenjivosti Direktive 93/13 na ugovore koji su u

³ Vidjeti u tom smislu presudu od 5. prosinca 2013., Asociaci n de Consumidores Independientes de Castilla y Le n (C-413/12, EU:C:2013:800, t. 34.).

cijelosti ispunjeni (odjeljak C). Naposljetku, glede granica procesne autonomije država članica, utvrdit ću protivi li se toj direktivi to da zastari podliježe tužba za povrat činidbi izvršenih na temelju odredbe koja je proglašena nepoštenom i sadržana je u ugovoru koji je u cijelosti ispunjen kao i to da je trenutak od kojeg počinje teći trogodišnji rok zastare trenutak u kojem ugovor prestane važiti (odjeljak D).

A. Dopuštenost

29. Tužitelj u predmetu C-699/18 ponajprije ističe da su prethodna pitanja nedopuštena.

30. Kao prvo tvrdi da svojim prethodnim pitanjima sud koji je uputio zahtjev nastoji utvrditi je li poštovan rok predviđen nacionalnim zakonom za pokretanje postupka pred tim sudom. No, prethodno pitanje ne smije se odnositi na aspekte povezane s nacionalnim pravom, nego na tumačenje prava Unije. Kao drugo, tužitelj navodi da je ograničenje učinaka povrata povodom utvrđenja nepoštenosti ugovorne odredbe suprotno logici na kojoj počiva zaštita potrošača.

31. Ne slažem se s dvojbama koje je tužitelj iznio.

32. Svojim prethodnim pitanjima sud koji je uputio zahtjev nastoji ishoditi elemente za tumačenje prava Unije koji bi mu omogućili da utvrdi, u biti, jesu li nacionalni propis i njegovo tumačenje koje on zagovara u skladu sa sustavom zaštite potrošača uspostavljenim Direktivom 93/13. Stoga što se upućena pitanja odnose na tumačenje prava Unije, Sud je načelno obvezan donijeti odluku⁴. Osim toga, zaključak da su prethodna pitanja nedopuštena, zbog toga što bi ograničenje učinaka povrata do kojeg je dovelo utvrđenje nepoštenosti ugovorne odredbe bilo suprotno logici na kojoj počiva zaštita potrošača, prejudicirao bi odgovor koji treba dati na ta pitanja.

33. Nakon što je ovo utvrđeno, predlažem Sudu zaključak da nije nadležan za davanje odgovora na pitanja upućena u predmetu C-699/18. Ugovor o kojem je riječ u tom predmetu sklopljen je 2003. i prestao je važiti 2005., to jest prije 1. siječnja 2007., kao dana pristupanja Rumunjske Uniji. No, Sud je nadležan tumačiti pravo Unije u pogledu njegove primjene u državi članici isključivo od dana njezina pristupanja Uniji⁵. S obzirom na to i zbog istog razloga, Sud je nadležan za davanje odgovora na pitanja upućena u predmetu C-698/18 koja se odnose na ugovor sklopljen 2008.

B. Sankcija koja se u rumunjskom pravu primjenjuje glede prenošenja Direktive 93/13

1. Neizvršivost te relativna i apsolutna ništetnost na temelju rumunjskog prava

34. Sud koji je uputio zahtjev u svojim zahtjevima za prethodnu odluku objašnjava da u rumunjskom pravu postoje tri različite građanskopravne sankcije glede nepoštovanja pravnog pravila, to jest neizvršivost te relativna i apsolutna ništetnost. Navodi da se zbog nepostojanja izričite odredbe glede materijalnog prava primjenjivog na dan sklapanja ugovora od kojih potječu glavni postupci rumunjsko pravo tumači pomoću nacionalne sudske prakse i pravne teorije kako bi se odredilo pravno uređenje ništetnosti građanskopravnih poslova koje je zakonodavac namjeravao uvesti na nacionalnoj razini⁶.

⁴ Vidjeti presudu od 1. srpnja 2010., Sbarigia (C-393/08, EU:C:2010:388, t. 19. i navedena sudska praksa).

⁵ Vidjeti presudu od 10. siječnja 2006., Ynos (C-302/04, EU:C:2006:9, t. 36.) i, glede Rumunjske, rješenje od 3. srpnja 2014., Tudoran (C-92/14, EU:C:2014:2051, t. 26. do 29.).

⁶ Ističem da je novim Građanskim zakonikom, koji je stupio na snagu 1. listopada 2011., napravljena razlika između relativne i apsolutne ništetnosti. Vidjeti Fircă, M. C., „Considerations upon the Nullity of the Civil Legal Act in the Regulation of the New Romanian Civil Code”, *Journal of Law and Public Administration*, 2015., sv. 1(1), str. 54. i Hinescu, A., „The Nullity of a Merger under Romanian Law”, *European Company Law*, sv. 10(2), 2013., str. 53. No, glede pravnog okvira koji se primjenjuje na ugovore od kojih potječu sporovi u glavnim postupcima sud koji je uputio zahtjev poziva se samo na Građanski zakonik iz 1864.

35. Uloga sankcije u obliku ništetnosti sastoji se od toga da se posao sklopljen kršenjem zakonskih odredbi liši pravnog učinka. Ovisno o vrsti interesa (pojedinačnog ili općeg) koji je zaštićen zakonskom odredbom prekršenom prilikom sklapanja građanskopravnog posla, sankcija može biti relativna ili apsolutna ništetnost.

36. Sud koji je uputio zahtjev navodi da se relativnom ništetnošću sankcionira nepoštovanje prisilne pravne norme koja štiti privatni interes i da tužba za utvrđenje relativne ništetnosti podliježe zastari. Glede apsolutne ništetnosti, njome se sankcionira situacija u kojoj se prilikom sklapanja građanskopravnog posla ne poštuje pravna norma kojom se štiti javni interes zaštićen prisilnom pravnom normom javnog poretka. Zbog zaštićenog interesa apsolutna ništetnost ne može ovisiti o potvrđivanju, tako da za potrošača koji se može pozvati na tu ništetnost nije moguće da je se odrekne. Na nju se može pozvati svaka osoba koja ima interes, tijela kojima je zakonom dodijeljena ta mogućnost i sud po službenoj dužnosti⁷. Tužba za proglašenje apsolutne ništetnosti ne podliježe zastari, tako da se ona može u tužbi ili prigovoru svakodobno istaknuti.

37. Općenito, u rumunjskom pravu apsolutna ništetnost proizvodi, u skladu s objašnjenjima suda koji je uputio zahtjev, retroaktivne učinke, to jest od trenutka u kojem je pravni posao sklopljen (učinci *ex tunc*). No, postoji određen broj iznimaka od tog načela u okviru kojih apsolutna ništetnost proizvodi učinke *ex nunc*. To je slučaj kada glede stvari koja nosi plodove posjednik u dobroj vjeri čuva plodove koji su ubrani tijekom razdoblja u kojem je bio u dobroj vjeri. Osim toga, apsolutna ništetnost dovodi do ponovne uspostave prijašnjeg stanja (*restitutio in integrum*), što se odražava u činjenici da se činidbe izvršene na temelju pravnog posla pogođenog tom ništetnošću vraćaju. Na području dvostrano obvezujućih ugovora povrat se provodi primjenom instituta neopravdanog plaćanja i tužbi za povrat.

38. Prema navodima suda koji je uputio zahtjev, na temelju rumunjskog prava postoji razlika između tužbe za proglašavanje apsolutne ništetnosti, koja ne podliježe zastari, i tužbe za povrat činidbi, koja je imovinske naravi i uvijek podliježe zastari. No, tužba za povrat činidbi ovisi o prethodnoj odluci o ništetnosti, u tom smislu da pravo potraživati povrat nastaje tek nakon proglašenja ništetnosti. U tom pogledu postoje iznimke na temelju kojih se može prilagoditi način na koji se primjenjuju pravila o zastari tužbe za povrat. Jedna od iznimki primjenjuje se kada se s postupovnog aspekta ne istaknu oba dijela tužbenog zahtjeva (ništetnost kao glavni dio zahtjeva i povrat činidbi putem sporednog dijela zahtjeva). Druga od tih iznimki primjenjuje se glede ugovorâ s uzastopnim ispunjenjem, kada je objektivno nemoguće naložiti povrat jedne od činidbi (u slučaju stvari koja se koristi za najam) i kada se stoga druga činidba također ne može vratiti, i to kako bi se izbjeglo stjecanje bez osnove jedne od strana.

2. Primjena sankcije u obliku apsolutne ništetnosti

39. Sud koji je uputio zahtjev navodi da se rumunjska nacionalna sudska praksa razvila u smislu da je uklanjanje nepoštenih odredbi izjednačila s institutom apsolutne ništetnosti.

40. Osim toga, sud koji je uputio zahtjev ističe da, iako je u Direktivi 93/13 navedeno da nepoštena odredba nije obvezujuća za potrošača, tako da se potrošača ne može vezati takvom odredbom i on je može zanemariti, a što odgovara pojmu „neizvršivosti”, s obzirom na obilježja ništetnosti i neizvršivosti kako su uređene rumunjskim pravom, proizlazi da sankcija u obliku ništetnosti vjerno odražava sustav predviđen tom direktivom.

⁷ Doduše, iz pravne teorije proizlazi da je već na temelju Građanskog zakonika iz 1864. ovlast isticanja apsolutne ništetnosti po službenoj dužnosti bila dvojbena. Neki su autori smatrali da, ako jedna od strana ne podnese tužbu za utvrđenje apsolutne ništetnosti, nacionalni sud ne može odlučiti o ništetnosti ugovora od kojeg spor potječe. Slijedom toga, ako je sud kojem je podnesena tužba za plaćanje dugova iz ugovora utvrdio da je ugovor ništetan, on je morao odbiti tu tužbu kao neosnovanu a da ne odluči o valjanosti tog ugovora. Vidjeti Firică, M. C., „Considerations upon the Nullity of the Civil Legal Act in the Regulation of the New Romanian Civil Code”, *Journal of Law and Public Administration*, sv. 1(1), 2015., str. 56. i navedena pravna teorija.

41. Usto, sud koji je uputio zahtjev upućuje na članak 7. stavak 2. Direktive 93/13 te navodi da na temelju procesne autonomije države članice određuju odgovarajuća i djelotvorna sredstva kako bi omogućile osobama da sudu podnesu tužbu radi ishoda odluke o nepoštenosti odredbi. Navodi da se u Zakonu br. 193/2000 izričito ne spominje primjena sankcije u obliku ništetnosti, nego da se u odredbama njegova članka 12. stavka 4. govori o primjeni te sankcije.

42. Sud koji je uputio zahtjev također ističe da na temelju sudske prakse Suda članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 treba smatrati normom jednakovrijednom nacionalnim pravilima koja u okviru unutarnjeg pravnog poretka imaju status normi javnog poretka⁸. U tom kontekstu objašnjava da je, zbog toga što nacionalni sud mora po službenoj dužnosti provjeriti odredbe koje su možda nepošteno, nacionalna sudska praksa slijedila pravno uređenje apsolutne ništetnosti. Isto tako, u nacionalnoj se pravnoj teoriji smatra da trgovac ima obvezu ne unositi nepošteno odredbe u potrošačke ugovore, pri čemu je ta obveza nametnuta prisilnom pravnom normom javnog poretka, čija se povreda sankcionira apsolutnom ništetnosti takvih odredbi⁹.

43. Slijedom toga, osoba koja tvrdi da ima svojstvo potrošača u sklopu ugovora o kreditu mogla bi svakodobno podnijeti sudu tužbu za proglašenje nepoštenosti ugovorne odredbe. Kada se utvrdi nepoštenost ugovornih odredbi, s obzirom na njihovu apsolutnu ništetnost, primjenjuju se s time povezana interna načela, a osobito načelo *restitutio in integrum*.

3. Posljedice primjene sankcije u obliku ništetnosti glede ugovora koji su u cijelosti ispunjeni

44. Sud koji je uputio zahtjev ističe da sporove u glavnim postupcima obilježava činjenica da su ugovori od kojih potječu ti sporovi bili ispunjeni prije pokretanja postupaka pred nacionalnim sudovima. Navodi da su u nacionalnoj sudskoj praksi razvijena različita rješenja glede posljedica utvrđenja nepoštenosti odredbe koja se nalazi u ugovoru koji je u cijelosti ispunjen.

45. Prema sudskoj praksi, utvrđenje nepoštenosti dovodi do sankcije u obliku apsolutne ništetnosti. Slijedom toga, zbog nezastarijevanja tužbe za utvrđenje apsolutne ništetnosti nepoštenih odredbi, tužba za povrat ne podliježe roku zastare.

46. Druga se sudska praksa zasniva na tumačenju prema kojem je sankcija do koje dolazi u slučaju utvrđenja nepoštenosti ugovornih odredbi sankcija *sui generis* koja proizvodi buduće učinke, pri čemu ne dovodi u pitanje činidbe koje su već izvršene, kao što je to slučaj sa sankcijom u obliku ništetnosti.

47. No, prema navodima suda koji je uputio zahtjev, moguće je prihvatiti tumačenje prema kojem je trenutak u kojem ugovor prestaje važiti jer je u cijelosti ispunjen po isteku ili zbog prijevremene otplate trenutak u kojem se za zajmoprimca ne smije više smatrati da je u podčinjenom položaju u odnosu na trgovca te se oslobađa svake obveze prema tom potonjem. U skladu s tumačenjem koje je iznio sud koji je uputio zahtjev, to bi, slijedom toga, bio objektivni trenutak u kojem potrošač mora ili je morao znati za nepoštenost odredbe.

48. Prema tom tumačenju, tužba za utvrđenje apsolutne ništetnosti kojom potrošač može zahtijevati utvrđenje nepoštenosti odredbi može se podnijeti bez ikakva vremenskog ograničenja, dok se njegova tužba za povrat činidbi izvršenih na temelju takvih odredbi mora podnijeti tijekom razdoblja od tri godine nakon trenutka u kojem je ugovor prestao važiti.

⁸ Presude od 30. svibnja 2013., *Asbeek Brusse i de Man Garabito* (C-488/11, EU:C:2013:341, t. 44.) i od 21. prosinca 2016., *Gutiérrez Naranjo i dr.* (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 54.)

⁹ Vidjeti Voiculescu, I. C., „Unfair terms in contracts concluded between traders and consumers”, u *Romanian and European Law, Journal of Advanced Research in Law and Economics*, sv. 3(2), 2012., str. 57. Vidjeti također u tom smislu Marcusohn, V., „The effects of unfair terms on the binding force principle of contracts”, *Union of Jurists of Romania. Law Review*, sv. 9(1), 2019., str. 34. Primjećujem da na stranici 33. svojeg teksta ovaj potonji autora spominje činjenicu da je u nacionalnoj pravnoj teoriji također predviđena primjena sankcije u okviru koje se za nepošteno odredbe smatra da nisu bile ugovorene.

49. Moram još primijetiti da je, prema navodima suda koji je uputio zahtjev, činjenica da se pravi razlika glede trenutka u kojem rok za zastaru počinje teći za imovinske zahtjeve koji se odnose na nepoštenost ugovornih odredbi, isključujući primjenu suprotnog nacionalnog prava, izraz izravne primjene prava Unije. Međutim, taj sud također navodi da je njegovo tumačenje nadahnuto potrebom da se poštuje načelo pravne sigurnosti. U tom se pogledu on ne poziva na načelo pravne sigurnosti na temelju prava Unije, nego na načelo sigurnosti glede građanskopravnih odnosa ili na načelo sigurnosti pravnog prometa. Usto, upućuje na više presuda u kojima je Sud smatrao da određivanje razumnih prekluzivnih rokova za pokretanje postupaka u interesu pravne sigurnosti jest u skladu s pravom Unije¹⁰. U tim se presudama Sud pozvao na načelo pravne sigurnosti kao načelo na kojem se temelji nacionalni pravosudni sustav¹¹. Valja tako zaključiti da svoje tumačenje nacionalnih odredbi sud koji je uputio zahtjev zasniva na načelu pravne sigurnosti koje se primjenjuje u rumunjskom pravu i osnova je za sustav građanskog prava te države članice.

C. Primjenjivost Direktive 93/13 glede ispunjenih ugovora

1. Svojstvo potrošača i primjenjivost Direktive 93/13

50. Kao što sam to naveo u točki 27. ovog mišljenja, sud koji je uputio zahtjev smatra da njegova prethodna pitanja valja ispitati s aspekta zadržavanja svojstva „potrošača” u smislu članka 2. točke (b) Direktive 93/13 koje imaju strane ugovora koji su prestali važiti. Ovo razmatranje odgovara argumentu koji su tužitelj istaknuli i prema kojem, nakon što je ugovor o kreditu u cijelosti ispunjen, zajmoprimac gubi svojstvo potrošača i, slijedom toga, zaštitu koju pruža Direktiva 93/13.

51. Točno je, doduše, da je člankom 2. točkom (b) Direktive 93/13 potrošač definiran kao „svaka fizička osoba koja u ugovorima obuhvaćenima ovom Direktivom nastupa za potrebe izvan okvira svojeg obrta, poduzeća i profesije”. Čini se da iz činjenice da se zakonodavac poslužio prezentom indikativa u toj definiciji tuženici u biti izvode zaključak da, nakon njegova ispunjenja, osoba koja je sklopila taj ugovor više ne djeluje u njegovu okviru i, slijedom toga, više nema svojstvo „potrošača” u smislu te direktive.

52. Također je točno da članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 obvezuje države članice da utvrde „da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača”. U toj je odredbi utvrđeno da države članice također imaju obvezu osigurati da ugovor koji sadržava nepoštene odredbe „i dalje obvezuje stranke”. Čini se da formulaciju kojom se zakonodavac poslužio tuženici tumače na način da se ta odredba odnosi samo na ugovore koji još nisu ispunjeni i da, ako ugovor prestane važiti, *a priori* više nije nužno osigurati da nepoštene odredbe više ne obvezuju potrošača ili da ugovor ostane obvezatan za njegove strane.

53. S obzirom na to, smatram, međutim, da je primjerenije dvojiti ne o tome zadržava li osoba koja je sklopila ugovor kao potrošač u smislu članka 2. točke (b) Direktive 93/13 svojstvo potrošača u smislu te odredbe nakon što je ugovor u cijelosti ispunjen, nego o tome gubi li ta direktiva interes za zaštitu te osobe jednom kada je ugovor koji je ona sklopila u cijelosti ispunjen.

¹⁰ Vidjeti presude od 6. listopada 2009., Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615, t. 41.) i od 21. prosinca 2016., Gutiérrez Naranjo i dr. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 69.).

¹¹ Vidjeti presudu od 6. listopada 2009., Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615, t. 39.). Vidjeti implicitno u tom smislu i presudu od 21. prosinca 2016., Gutiérrez Naranjo i dr. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 67.).

54. Naime, kao prvo, glede većina sustava privatnog prava, ugovor prestaje važiti kada se ispune sve obveze koje iz njega proizlaze¹², iako se mora uzeti u obzir činjenica da je on bio temelj za prijenose koji su se odvijali u okviru njegova ispunjenja. Naime, ugovor koji je u cijelosti ispunjen i dalje obvezuje u tom smislu da je još uvijek temelj za prijenose koji su prethodno obavljani. Osim toga, ispunjenje ugovora u cijelosti ne mijenja činjenicu da je prilikom ispunjenja svojih ugovornih obveza osoba koja je sklopila taj ugovor nedvojbeno imala svojstvo „ugovorne strane”.

55. Stoga, ako je odredba koja je proglašena nepoštenom bila temelj za prijenos koji je uslijedio u okviru ispunjavanja ugovora, okolnost da je taj ugovor već ispunjen ne može ublažiti nepoštenost te odredbe. I dalje postoji interes da se odredbe koje se nalaze u tom ugovoru proglasi nepoštenima i, ovisno o okolnostima, navedeni ugovor ostane obvezatan u preostalom dijelu. Odredbe Direktive 93/13 valja tumačiti slijedeći tu logiku.

56. Kao drugo, tuženici također ističu u biti da asimetrija između potrošača i trgovca postoji samo u trenutku sklapanja ugovora i tijekom njegova ispunjavanja. Slijedom toga, Direktiva 93/13 prestaje se primjenjivati nakon ispunjenja ugovora jer njezina intervencija nije nužna da ispravi tu asimetriju. Tuženici u tom pogledu iznose svoje tumačenje sudske prakse Suda prema kojem sustav zaštite proveden Direktivom 93/13 počiva na zamisli da je odnos između potrošača i trgovca nejednak¹³ i da se ta direktiva odnosi na ugovore u okviru kojih postoji znatnija neravnoteža¹⁴.

57. No, iz iste sudske prakse Suda proizlazi da se potrošač nalazi u podčinjenom položaju u odnosu na trgovca u pogledu kako pregovaračke moći tako i informiranosti, što je situacija koja ga navodi na to da pristane na uvjete koje je ranije sastavio trgovac, bez mogućnosti da na njih utječe¹⁵. Ispunjenjem ugovora ne mijenja se retroaktivno okolnost da se u trenutku njegova sklapanja potrošač nalazio u tom podčinjenom položaju. Osim toga, u takvom se kontekstu u ugovor unose nepoštene odredbe kojima se stvara znatnija neravnoteža i na koje potrošač pristaje¹⁶. Kao što to proizlazi iz razmatranja iznesenih u točki 54. ovog mišljenja, takve odredbe i dalje čine osnovu za prijenose koje su ugovorne strane obavile prilikom njegova ispunjavanja.

58. U tim okolnostima zaključak da ispunjenje ugovora isključuje svaku mogućnost da se te odredbe proglase nepoštenima dovelo bi do situacije u kojoj bi svaki prijenos obavljen na temelju njih ostao nedvojben i konačan. U tom okviru, a kao što to poljska vlada primjećuje, neki se ugovori ispunjavaju odmah nakon ili čak u trenutku svojeg sklapanja. To je osobito slučaj s ugovorom o prodaji. Slijediti tuženikovo tumačenje prema kojem se Direktiva 93/13 prestaje primjenjivati nakon što je takav ugovor u cijelosti ispunjen imalo bi za posljedicu to da jedna strana tog ugovora ne bi imala čak ni teoretsku mogućnost podnijeti djelotvorno pravno sredstvo sudu prije nego što on prestane važiti. No, ništa u toj direktivi ne podrazumijeva da su ti ugovori isključeni iz njezina područja primjene.

59. Kao treće i kao što to proizlazi iz članka 7. stavka 1. Direktive 93/13 u vezi s njezinom uvodnom izjavom 24., ona nalaže državama članicama da predvide primjerena i djelotvorna sredstva „za sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredbi u ugovorima koj[e] prodavatelji robe i pružatelji usluga sklapaju s potrošačima”. Takva sredstva trebaju proizvesti odvrćajući učinak prema

12 Vidjeti članak 2:114 standardnih pravila europskog privatnog prava (projekt zajedničkog referentnog okvira za europsko ugovorno pravo), koja su razrađena osobito koristeći se usporednopravnim pristupom, a prema kojem cjelovito ispunjenje gasi obvezu ako je ono u skladu s obvezom ili može dužnika na zakonit način valjano osloboditi obveze. Vidjeti Von Bar, Ch., Clive, E. i Schulte-Nölke, H. i dr. (ured.), *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Outline Edition, Munich, Sellier European Law Publishers, 2009., str. 282. Povodom tih su odredbi nastala standardna pravila europskog privatnog prava (projekt zajedničkog referentnog okvira za europsko ugovorno pravo) koja su razrađena koristeći se osobito usporednopravnim pristupom.

13 Vidjeti presude od 27. lipnja 2000., *Océano Grupo Editorial i Salvat Editores* (C-240/98 do C-244/98, EU:C:2000:346, t. 25.) i od 26. listopada 2006., *Mostaza Claro* (C-168/05, EU:C:2006:675, t. 25.).

14 Vidjeti presudu od 16. siječnja 2014., *Constructora Principado* (C-226/12, EU:C:2014:10, t. 23.).

15 Vidjeti presude od 27. lipnja 2000., *Océano Grupo Editorial i Salvat Editores* (C-240/98 do C-244/98, EU:C:2000:346, t. 25.) i od 26. listopada 2006., *Mostaza Claro* (C-168/05, EU:C:2006:675, t. 25.).

16 To je također razlog zbog kojeg se nepoštenost ugovornih odredbi ocjenjuje oslanjajući se na sve okolnosti povezane sa sklapanjem ugovora u vrijeme sklapanja ugovora. Vidjeti u tom smislu presudu od 20. rujna 2017., *Andriuc i dr.* (C-186/16, EU:C:2017:703, t. 53. i 54.).

trgovcima¹⁷. Tumačenje prema kojem se ta direktiva prestaje primjenjivati nakon ispunjavanja ugovora moglo bi ugroziti ostvarivanje njezina dugoročnog cilja. Naime, ne može se isključiti činjenica da bi potrošač, koji nije u potpunosti upoznat s nepoštenosti odredbi i ima bojazan od mogućnosti da trgovac podnese tužbu protiv njega, nastojao ispuniti svoje ugovorne obveze.

2. Činjenica odricanja od zaštite i primjenjivosti Direktive 93/13

60. Moram još primijetiti da se sud koji je uputio zahtjev pita može li način na koji ugovor prestaje važiti utjecati na primjenjivost Direktive 93/13. U tom pogledu taj sud upućuje na prijevremenu otplatu i cjelovito ispunjenje po isteku.

61. Tumačenje prema kojem se Direktiva 93/13 prestaje primjenjivati nakon dobrovoljnog ispunjenja ugovora trebalo bi, prema mojem mišljenju, počivati na zamisli da se potrošač koji ispunjava ugovor s nepoštenim odredbama prešutno odriče zaštite koja mu je dodijeljena tom direktivom.

62. No, Sud je u svojoj sudskoj praksi već jasno utvrdio da, kako bi se potrošač mogao doista odreći zaštite dodijeljene mu Direktivom 93/13, on mora dati slobodan i informiran pristanak za neprimjenu sankcije predviđene navedenom direktivom¹⁸. No, ne može se predmnijevati da je prilikom ispunjavanja svojih ugovornih obveza potrošač doznao za nepoštenost odredbi sadržanih u ugovoru. Isto tako, ne može se smatrati da ispunjenjem ugovora potrošač daje pristanak koji nadilazi samu volju za ispunjenjem predmetne obveze. Naime, potrošač može ispuniti svoje obveze u dobroj vjeri ili to učiniti kako bi izbjegao opasnost da trgovac podnese tužbu protiv njega.

63. Slijedom navedenog, činjenica da je ugovor dobrovoljno ispunjen ne isključuje sama po sebi primjenjivost Direktive 93/13 niti izuzima iz primjene zaštitu koja je njome dodijeljena osobi koja je taj ugovor sklopila kao potrošač u smislu članka 2. točke (b) navedene direktive.

3. Preliminarni zaključci o primjenjivosti Direktive 93/13

64. Iz prethodno navedenog proizlazi da se Direktiva 93/13 primjenjuje i na ugovore koji su u cijelosti ispunjeni. Ta se direktiva primjenjuje zbog toga što je ugovor sklopio potrošač. Usto, cjelovito ispunjenje ugovora ne isključuje primjenjivost navedene direktive. S obzirom na to, valja razlikovati primjenjivost direktive glede ugovora koji su u cijelosti ispunjeni od mogućnosti država članica da na nacionalnoj razini uvedu rokove zastare na temelju kojih se tužbe za povrat mogu vremenski ograničiti.

¹⁷ Vidjeti u tom smislu presudu od 27. lipnja 2000., Océano Grupo Editorial i Salvat Editores (C-240/98 do C-244/98, EU:C:2000:346, t. 28.).

¹⁸ Vidjeti presude od 4. lipnja 2009., Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350, t. 33.), od 21. veljače 2013., Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, t. 35.) i od 3. listopada 2019., Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, t. 53.). Vidjeti također moje mišljenje u spojenim predmetima Sales Sinués i Drame Ba (C-381/14 i C-385/14, EU:C:2016:15, t. 69.). Iz te sudske prakse proizlazi da se potrošač može uvijek odreći zaštite koja mu je dodijeljena Direktivom 93/13. No, kao što to proizlazi iz točke 36. ovog mišljenja, glede uređenja apsolutne ništetnosti u rumunjskom pravu, čini se da se nije moguće odreći sankcije koja je predviđena tim uređenjem.

D. Granice procesne autonomije država članica

65. Pravom Unije nisu usklađena pravila koja se primjenjuju na ispitivanje navodne nepoštenosti ugovorne odredbe. Na nacionalnom je pravnom poretku svake države članice da uspostavi takva pravila u skladu s načelom procesne autonomije, pod uvjetom da ne budu manje povoljna od onih koja uređuju slične situacije na koje se primjenjuje nacionalno pravo (načelo ekvivalentnosti) i da u praksi ne onemogućuju ili pretjerano otežavaju ostvarivanje prava koja potrošačima dodjeljuje pravo Unije (načelo djelotvornosti)¹⁹.

66. Smatram da, uzimajući u obzir načelo pravne sigurnost, na koje se pozvao sud koji je uputio zahtjev, tako valja utvrditi je li činjenica da zastari podliježe tužba za povrat činidbi koje su izvršene na temelju odredbe koja je proglašena nepoštenom u skladu s tim dvama načelima, a potom s tog aspekta analizirati može li država članica predvidjeti rok zastare od tri godine koji se računa od trenutka u kojem je ugovor prestao važiti.

1. Načelo djelotvornosti

a) Rokovi zastare u kontekstu načela djelotvornosti

67. U sudskoj praksi Sud je priznao da glede Direktive 93/13 zaštita potrošača nije apsolutna²⁰. U tom okviru Sud je zaključio da činjenica da jedan konkretan postupak sadržava određene postupovne zahtjeve koje potrošač mora poštovati kako bi ostvario svoja prava ne znači da ti zahtjevi nisu u skladu s načelom djelotvornosti²¹ ili da taj potrošač nema djelotvornu sudsku zaštitu²². Od potrošača se tako može zahtijevati određeni oprez glede zaštite njegovih interesa a da se ne prekrši načelo djelotvornosti ili pravo na djelotvoran pravni lijek. To je, primjerice, slučaj kada se od potrošača očekuje dodatan napor u općem interesu dobrog sudovanja i predvidljivosti²³. Naime, ispitujući usklađenost odredbi nacionalnog prava kojima je zakonodavac prenio Direktivu 93/13 s načelom djelotvornosti, valja, ovisno o slučaju, uzeti u obzir načela na kojima se temelji nacionalni pravosudni sustav, kao što su to zaštita prava obrane, načelo pravne sigurnosti i nesmetano odvijanje postupka²⁴.

19 Vidjeti u tom smislu presudu od 5. prosinca 2013., Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León (C-413/12, EU:C:2013:800, t. 30. i navedena sudska praksa). Točno je da je glede Direktive 93/13 Sud u svojoj novijoj sudskoj praksi uputio prije na pravo na djelotvoran pravni lijek (vidjeti presude od 13. rujna 2018., Profi Credit Polska, C-176/17, EU:C:2018:711, t. 57. i od 3. travnja 2019., Aqua Med, C-266/18, EU:C:2019:282, t. 47.) ili na djelotvornu sudsku zaštitu (vidjeti presudu od 31. svibnja 2018., Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, t. 35.), kako su predviđena člankom 47. Povelje Europske unije o temeljnim pravima. Ta su upućivanja učinjena u kontekstu prethodnih pitanja koja se odnose na postupovna pravila za utvrđivanje ništetnosti ugovorne odredbe. U tom se okviru Sud usredotočio na pitanje dovode li postupovna pravila do nezanemarive opasnosti da se potrošača odvrti od djelotvornog upuštanja u obranu svojih prava pred sudom pred kojim je trgovac pokrenuo postupak. Vidjeti presude od 13. rujna 2018., Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:711, t. 61.) i od 3. travnja 2019., Aqua Med (C-266/18, EU:C:2019:282, t. 54.). Ipak je teško utvrditi na koji su način zahtjevi koji proizlaze iz članka 47. Povelje o temeljnim pravima povezani sa zahtjevima koji proizlaze iz načela djelotvornosti u kontekstu Direktive 93/13. Vidjeti, među ostalim, moje mišljenje u predmetu Finanzmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2015:746, t. 85.). Osim toga, glede rokova zastare za tužbe koje potrošači podnesu smatram da je dovoljno pozvati se na načelo djelotvornosti, kao što to predlaže sud koji je uputio zahtjev u svojim pitanjima. Pristup zasnovan na pravu na djelotvoran pravni lijek ili na djelotvornu sudsku zaštitu doveo bi do nametanja zahtjeva koji su istovjetni ili se teško mogu razlikovati.

20 Vidjeti u tom smislu presudu od 31. svibnja 2018., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, t. 50.).

21 Vidjeti u tom smislu presudu od 1. listopada 2015., ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, t. 62.). Vidjeti također u tom smislu presudu od 6. listopada 2009., Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615, t. 47.).

22 Vidjeti u tom smislu presudu od 31. svibnja 2018., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, t. 50. i 51.).

23 Vidjeti u tom smislu presudu od 12. veljače 2015., Baczó i Vizsnyiczai (C-567/13, EU:C:2015:88, t. 51.).

24 Vidjeti u tom smislu presude od 5. prosinca 2013., Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León (C-413/12, EU:C:2013:800, t. 34.), od 6. listopada 2009., Asturcom Telecomunicaciones (C-40/08, EU:C:2009:615, t. 39.) i od 18. veljače 2016., Finanzmadrid EFC (C-49/14, EU:C:2016:98, t. 44.).

68. Osim toga, glede konkretnije vremenskih ograničenja pravnih sredstava zasnovanih na Direktivi 93/13, mora se istaknuti da, prema ustaljenoj sudskoj praksi, određivanje razumnih prekluzivnih rokova za pokretanje postupaka u interesu pravne sigurnosti ne može u praksi onemogućavati ili pretjerano otežavati ostvarivanje prava koja dodjeljuje pravni poredak Unije²⁵.

69. Iz toga zaključujem da je – s aspekta načela djelotvornosti i u mjeri u kojoj je načelo pravne sigurnosti načelo na kojem se temelji i koje zahtijeva nacionalni pravni sustav – načelno dopušteno vremenski ograničiti pravna sredstva zasnovana na pravu Unije. Rokovi određeni u tom pogledu trebaju, koristeći se formulacijom kojom se Sud poslužio u svojoj sudskoj praksi, biti „razumni”, što se odražava u činjenici da oni u praksi ne onemogućavaju ili pretjerano otežavaju ostvarivanje prava koja su dodijeljena pravnim poretkom Unije. Stoga valja utvrditi može li se rok zastare od tri godine koji glede ugovora koji su u cijelosti ispunjeni počinje teći od trenutka prestanka važenja ugovora smatrati „razumnim” rokom u smislu te sudske prakse.

b) Razumnost roka zastare

70. Sud je već u različitim okolnostima zaključio da proizlazi da nacionalni prekluzivni ili zastarni rok od tri godine jest razuman²⁶. Međutim, razumnost roka – i, prema tome, njegova sukladnost s načelom djelotvornosti – ne može se utvrditi isključivo na temelju njegova trajanja. Moraju se uzeti u obzir sva pravila o tom roku, to jest događaj zbog kojeg on počinje teći, pri čemu ta pravila imaju u odnosu na njega učinak prekida ili zastoja zastare, kao i, ovisno o okolnostima, posljedice njegova nepoštovanja i mogućnost njegova ponovnog pokretanja²⁷. Naime, svi ti elementi mogu u praksi onemogućavati ili pretjerano otežavati ostvarivanje prava koja su potrošačima dodijeljena Direktivom 93/13.

71. U tom okviru sud koji je uputio zahtjev dvoji samo o događaju zbog kojeg rok zastare počinje teći kao i o trajanju tog roka. Zbog tog razloga u svojoj analizi polazim od pretpostavke da nije nastao nikakav događaj zbog kojeg bi došlo do prekida ili zastoja tog roka. Radi sveobuhvatnosti, primjećujem da sud koji je uputio zahtjev ne navodi da podnošenje tužbe za proglašenje nepoštenosti ugovornih odredbi ima učinak zastoja glede roka zastare primjenjivog na tužbu za povrat.

72. Kako bi se utvrdilo poštuje li se načelo djelotvornosti rokom zastare razmatranim zajedno sa svim relevantnim postupovnim pravilima, valja voditi računa o činjenici da rokove zastare i pravila za njihovu primjenu treba prilagoditi prema osobitosti dotičnog područja, kako se ne bi u potpunosti smanjila puna učinkovitost relevantnih odredbi prava Unije²⁸.

25 Vidjeti u tom smislu presude od 6. listopada 2009., *Asturcom Telecomunicaciones* (C-40/08, EU:C:2009:615, t. 41.) i od 21. prosinca 2016., *Gutiérrez Naranjo i dr.* (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 69.).

26 Vidjeti presudu od 15. travnja 2010., *Barth* (C-542/08, EU:C:2010:193, t. 28. i 29. i navedena sudska praksa). Osim toga, u kontekstu povrata uvoznih ili izvoznih pristojbi, Sud je smatrao da trogodišnje razdoblje zastare za zahtjev za povrat carinskih pristojbi koje su neopravdano naplaćene nije suprotno načelu djelotvornosti, iako se radilo o razdoblju koje se nije moglo nikako produljiti zbog više sile. Vidjeti presudu od 9. studenoga 1989., *Bessin i Salson* (386/87, EU:C:1989:408, t. 17.).

27 U tom pogledu, glede rokova zastare koji čine pravila za ostvarivanje prava zahtijevati naknadu štete koja proizlazi iz povrede prava tržišnog natjecanja, vidjeti presudu od 28. ožujka 2019., *Cogeco Communications* (C-637/17, EU:C:2019:263, t. 45.). Vidjeti također u tom smislu mišljenje nezavisne odvjetnice E. Sharpston u predmetu *Cargill Deutschland* (C-360/18, EU:C:2019:648), u kojem je navedeno da postoje uvjerljivi razlozi koji navode da odredbe koje uređuju rokove zastare moraju sadržavati niz pravila koja uređuju duljinu roka zastare, datum od kojeg počinje teći vrijeme i događaje koji imaju učinak prekida ili zastoja zastare.

28 Vidjeti u tom smislu presudu od 28. ožujka 2019., *Cogeco Communications* (C-637/17, EU:C:2019:263, t. 47. i 53.). U toj je presudi Sud zaključio, na području prava tržišnog natjecanja, da rok zastare od tri godine – koji, s jedne strane, počinje teći od datuma kada je oštećena osoba doznala za svoje pravo na naknadu štete, čak i ako je osoba odgovorna za povredu nepoznata, i koji, s druge strane, ne može zastati ili se prekinuti tijekom postupka pred nacionalnim tijelom za zaštitu tržišnog natjecanja – čini ostvarivanje prava na potpunu naknadu štete praktički nemogućim ili pretjerano teškim.

73. Činjenica da se od potrošača zahtijeva određeni oprez glede zaštite njegovih interesa nije suprotna odredbama Direktive 93/13²⁹. Na isti se način čini da se rokom zastare od tri godine, koji počinje teći od trenutka u kojem ugovor prestane važiti, potrošaču koji ne zna za svoja prava i/ili nepoštenost ugovornih odredbi načelno daje dovoljno vremena da se raspita o zakonitosti tih odredbi i procijeni je li svrsishodno podnijeti tužbu sudu. Kako bi to bilo moguće za potrošača, rok zastare i sva pravila za njegovu primjenu moraju, međutim, unaprijed biti utvrđeni i poznati³⁰. Stoga ih se mora utvrditi samo zakonom ili u skladu s tumačenjem tog zakona koje proizlazi iz ustaljene sudske prakse.

74. U tom kontekstu, prije isteka roka od tri godine od trenutka u kojem je ugovor prestao važiti, potrošač može namjeravati nacionalnom sudu podnijeti tužbu za proglašenje ništetnosti ugovornih odredbi, kako bi se na način obvezujući za trgovca utvrdilo je li on u ugovor unio odredbe suprotne Direktivi 93/13. No, pod uvjetima provjera koje sud koji je uputio zahtjev mora provesti, čini se da rok zastare na koji se odnose prethodna pitanja i koji se primjenjuje s obzirom na tužbe za povrat ne zastaje kada potrošač podnese tužbu za proglašenje nepoštenosti ugovornih odredbi. Tako se može dogoditi da se, očekujući takvo obvezujuće utvrđenje o nepoštenosti ugovornih odredbi, potrošač izloži opasnosti od zastare svoje tužbe za naknadu, i to zbog trajanja postupka u vezi s proglašenjem nepoštenosti odredbi. Stoga postoji nezanemariva opasnost da zbog razloga koji su izvan potrošačeve kontrole on ne podnese pravodobno tužbu koja je potrebna kako bi se pozvao na prava koja izvodi iz Direktive 93/13.

75. Neovisno o tom uvjetu, činjenica da se, kao što to proizlazi iz razmatranja iznesenih u točki 64. ovog mišljenja, Direktiva 93/13 nastavlja primjenjivati glede ugovora koji su u cijelosti ispunjeni ne protivi se tomu da država članica predvidi rok zastare u pogledu tužbe za povrat kojom se ta direktiva provodi na nacionalnoj razini. U ovim se predmetima ne pojavljuje problem vremenskog ograničenja tužbe kojom potrošač može zahtijevati utvrđenje nepoštenosti ugovornih odredbi. Naime, sud koji je uputio zahtjev navodi da se takva tužba može podnijeti bez ikakva vremenskog ograničenja te da je nakon isteka roka zastare naknada koja se duguje potrošaču neimovinske naravi i odvratajuća prema prodavatelju robe ili pružatelju usluge. Usto, iz Zakona br. 193/2000 proizlazi da potrošač može i prigovorom istaknuti ništetnost odredbe. Iz toga zaključujem da istek roka zastare od tri godine koji se primjenjuje na tužbe za povrat ne sprečava potrošača da osporava zahtjev koji podnese trgovac i kojim on zahtijeva da taj potrošač ispuni obvezu koja proizlazi iz nepoštene odredbe. Usto, ništa ne upućuje na to da istek tog roka zabranjuje nacionalnom sudu da po službenoj dužnosti pazi na nepoštenost ugovornih odredbi, a po čemu se ovi predmeti razlikuju od predmeta povodom kojeg je donesena presuda Cofidis³¹.

76. Doduše, u presudi *Gutiérrez Naranjo i dr.*³², koja se odnosila na nacionalnu sudsku praksu koja je vremenski ograničila restitucijski učinak, Sud je naveo da sudsko utvrđenje nepoštenosti takve odredbe u načelu mora imati za posljedicu ponovnu uspostavu pravne i činjenične situacije potrošača u kojoj bi se nalazio da te odredbe nije bilo. Osim toga, obveza nacionalnog suda da izuzme iz primjene nepoštenu ugovornu odredbu kojom se nalaže plaćanje iznosa za koje se ispostavilo da je neosnovano u načelu ima odgovarajući restitucijski učinak u odnosu na te iznose.

77. Međutim, kao prvo, valja uzeti u obzir činjenicu da je u presudi *Gutiérrez Naranjo i dr.*³³ Sud ustrajao na činjenici da restitucijski učinak treba u načelu priznati tužbi za utvrđenje nepoštenosti ugovornih odredbi. Kao drugo, do vremenskog ograničenja restitucijskih učinaka na koje se ta presuda odnosi došlo je u posebnom kontekstu. Čini se da je to ograničenje proizišlo iz tumačenja prava Unije koje je dao nacionalni vrhovni sud u skladu s kriterijima koje Sud zahtijeva kada je pozvan vremenski

²⁹ Vidjeti točku 67. ovog mišljenja.

³⁰ Vidjeti u tom smislu moje mišljenje u predmetu *Nencini/Parlament* (C-447/13 P, EU:C:2014:2022, t. 81.).

³¹ Vidjeti presudu od 21. studenoga 2002., *Cofidis* (C-473/00, EU:C:2002:705).

³² Vidjeti presudu od 21. prosinca 2016., *Gutiérrez Naranjo i dr.* (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 54.).

³³ Vidjeti presudu od 21. prosinca 2016., *Gutiérrez Naranjo i dr.* (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 54.).

ograničiti učinke svojih vlastitih presuda³⁴. No, u ovim bi predmetima sud koji je uputio zahtjev želio u glavnim postupcima primijeniti tumačenje nacionalnog prava. Kao treće, u navedenoj je presudi Sud napravio jasnu razliku između, s jedne strane, takvog vremenskog ograničenja učinaka tumačenja pravnog pravila Unije te, s druge strane, primjene postupovnog pravila poput razumnog roka za zastaru³⁵.

78. Vodeći računa o prethodno navedenom, valja zaključiti da Direktivu 93/13 treba tumačiti na način da joj se ne protivi to da država članica predvidi da tužba za povrat koja se odnosi na utvrđenje nepoštenosti ugovornih odredbi podliježe zastari. Osim toga, nijedan od elemenata iznesen u odlukama kojima se upućuje prethodno pitanje ne upućuje na to da se u ovom slučaju načelo djelotvornosti ne bi poštovalo tumačenjem nacionalnog propisa prema kojem tužba za povrat koja se odnosi na nepoštene odredbe podliježe roku zastare od tri godine koji počinje teći od trenutka u kojem ugovor što ga je potrošač sklopio s trgovcem prestane važiti. Taj zaključak podliježe dvama uvjetima: kao prvo, da taj rok zastaje tijekom postupka kojim potrošač nastoji utvrditi nepoštenost tih odredbi te, kao drugo, da su navedeni rok kao i sva pravila za njegovu primjenu unaprijed utvrđeni i poznati.

2. Načelo ekvivalentnosti

a) Sličnost pravnih sredstava

79. Načelo ekvivalentnosti zahtijeva da se sva pravila vezana uz pravna sredstva bez razlikovanja primjenjuju na pravna sredstva koja se temelje na povredi prava Unije i na ona, slična, koja se temelje na nepoštovanju unutarnjeg prava. Na nacionalnim je sudovima da utvrde pravna sredstva u nacionalnom pravu koja su slična onima koja se temelje na pravu Unije. S obzirom na ocjenu koju mora dati nacionalni sud, Sud mu može pružiti određene elemente koji se odnose na tumačenje prava Unije.

80. Kako bi se provjerilo je li načelo ekvivalentnosti poštovano u glavnim postupcima, valja s aspekta njihova predmeta, uzroka i bitnih elemenata utvrditi mogu li se pravna sredstva koja su tužitelji podnijeli i zasnivaju se na Direktivi 93/13 i ona koja su ti tužitelji mogli podnijeti oslanjajući se na nacionalno pravo smatrati sličnima³⁶.

81. Sud koji je uputio zahtjev ne pojašnjava izričito koja su pravna sredstva koja se mogu smatrati sličnima onima koja se zasnivaju na Direktivi 93/13. On samo zaključuje da sankciju za unošenje nepoštenih odredbi u potrošački ugovor rumunjski sudovi izjednačavaju s onom koja se primjenjuje glede apsolutne ništetnosti. S tog se aspekta jasno ne nameće sličnost između pravnih sredstava koja se odnose na povredu pravila koje ima status normi javnog poretka i onih koja se odnose na Direktivu 93/13³⁷. Međutim, sud koji je uputio zahtjev uspoređuje pravila za primjenu koja se odnose na ta pravna sredstva i ona o pravnim sredstvima koja se odnose na apsolutnu ništetnost. Stoga se čini da

34 Vidjeti presudu od 21. prosinca 2016., Gutiérrez Naranjo i dr. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 70.). Vidjeti također mišljenje nezavisnog odvjetnika P. Mengozzija u spojenim predmetima Gutiérrez Naranjo i dr. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:552, t. 19. i 20.).

35 Vidjeti presudu od 21. prosinca 2016., Gutiérrez Naranjo i dr. (C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 69. i 70.).

36 Vidjeti u tom smislu presudu od 20. rujna 2018., EOS KSI Slovensko (C-448/17, EU:C:2018:745, t. 40.).

37 U prilog tom zaključku rumunjski sudovi ističu činjenicu da se – prema formulaciji kojom se Sud poslužio – članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 mora smatrati normom ekvivalentnom nacionalnim pravilima koja unutar nacionalnog pravnog poretka imaju status normi javnog poretka. Vidjeti presude od 30. svibnja 2013., Asbeek Brusse i de Man Garabito (C-488/11, EU:C:2013:341, t. 44. i 45.), od 4. lipnja 2015., Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, t. 56.), od 26. siječnja 2017., Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, t. 42. i 43.), od 17. svibnja 2018., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen (C-147/16, EU:C:2018:320, t. 35. i 36.) i od 20. rujna 2018., OTP Bank i OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, t. 87. i 89.). Isto tako, u rumunjskom pravu apsolutna ništetnost je sankcija koja se primjenjuje zbog povrede prisilne pravne norme javnog poretka. S obzirom na to, moram priznati da dvojim o tome proizlazi li iz te sudske prakse to da je država članica obvezana izjednačiti sankciju koja se primjenjuje na nepoštene odredbe s onom koja se primjenjuje u slučaju nepoštovanja normi javnog poretka. Mislim da je u svojoj sudskoj praksi Sud uputio na takve norme samo kako bi objasnio zašto su nacionalni sudovi obvezni po službenoj dužnosti paziti na nepoštenost ugovornih odredbi.

se, prema stajalištu suda koji je uputio zahtjev, uzrok (povreda norme koja ima status javnog poretka), predmet (radnja otklanjanja takve povrede i lišavanja ugovorne odredbe njezinih pravnih učinaka) i bitni elementi tih tužbi (osobito činjenica da je predviđen skup od dviju tužbi za sankcioniranje te povrede i da na nju nacionalni sud mora paziti po službenoj dužnosti) mogu smatrati sličnima ili usporedivima. Smatram da zahtjevi za prethodnu odluku ne sadržavaju nikakav navod kojim bi se to razmatranje moglo dovesti u pitanje. Usto, čini se da ga u pitanje ne dovodi ni to što su stranke podnijele očitovanja u ovim predmetima. Međutim, na tom je sudu da u tom pogledu provede završne provjere.

b) Poštovanje načela ekvivalentnosti

82. Načelno je zadaća nacionalnih sudova da provjere jesu li postupovna pravila kojima je cilj osigurati u unutarnjem pravu zaštitu prava pojedinaca koja proizlaze iz prava Unije u skladu s načelom ekvivalentnosti. Isto vrijedi glede određivanja sličnih pravnih sredstava u nacionalnom pravu. No, u mjeri u kojoj sadržaj spisa u glavnom postupku to dopušta, Sud može iznijeti opažanja o usklađenosti postupovnih pravila s tim načelom³⁸.

83. U tom okviru sama činjenica da se isti rok zastare primjenjuje na pravna sredstva zasnovana na pravu Unije i na ona zasnovana na nacionalnom pravu nije dostatna da se utvrdi usklađenost s načelom ekvivalentnosti. To načelo zahtijeva da se sva pravila primjenjiva na tužbe za povrat primjenjuju bez razlike na sva ta pravna sredstva³⁹. No, sud koji je uputio zahtjev objašnjava da se njegovo tumačenje, prema kojem rok zastare od tri godine koji odgovara općem zastarnom roku počinje teći od trenutka u kojem ugovor prestane važiti, primjenjuje samo glede tužbi za povrat koje se odnose na odredbe koje se smatraju nepoštenima u smislu Direktive 93/13. Štoviše, ništa ne upućuje na to da ovo tumačenje odgovara jednoj od iznimaka spomenutih u točki 38. ovog mišljenja, a na temelju kojih se može prilagoditi određivanje trenutka od kojeg rok za zastaru počinje teći glede tužbi koje se odnose na nacionalno uređenje apsolutne ništetnosti.

84. Osim toga, za razliku od zahtjeva koje postavlja načelo djelotvornosti, zahtjevi koji proizlaze iz načela ekvivalentnosti ne mogu se ublažiti upućivanjem na načela na kojima se temelji nacionalni sustav, poput načela pravne sigurnosti. Naime, poštovanje načela ekvivalentnosti zahtijeva ujednačenu primjenu nacionalnog pravila na postupke zasnovane na povredi prava Unije i na one zasnovane na nacionalnom pravu. Zaključak da je nediskriminatorno postupanje osigurano u pogledu pravnog sredstva zasnovanog na pravu Unije, unatoč činjenici da se različito postupaju s pravnim sredstvom zasnovanim na nacionalnom pravu, proturječio bi samom smislu načela ekvivalentnosti. Ako načelo pravne sigurnosti zahtijeva da rok zastare počinje teći od određenog trenutka, to pravilo o roku zastare mora se primjenjivati bez razlike na situacije koje se odnose na prava koja proizlaze iz pravnog poretka Unije i na slične nacionalne situacije.

85. U tim okolnostima proizlazi da je u ovom slučaju prekršeno načelo ekvivalentnosti, stoga što je nesporno da određivanje događaja od kojeg počinje teći rok zastare ovisi o osnovi tužbi za povrat.

86. Uzimajući u obzir prethodno navedeno, valja zaključiti da se načelu ekvivalentnosti protivni nacionalni propis ili njegovo tumačenje kojim je predviđeno da rok zastare od tri godine koji se primjenjuje na tužbe za povrat u vezi s ugovornim odredbama koje se smatraju nepoštenima u smislu Direktive 93/13, počinje teći od trenutka u kojem ugovor koji sadržava te odredbe prestane važiti, unatoč činjenici da rok zastare od tri godine koji se primjenjuje na slične tužbe zasnovane na određenim odredbama unutarnjeg prava počinje teći tek od sudskog utvrđenja o osnovi tih tužbi.

³⁸ Vidjeti u tom smislu presudu od 10. srpnja 1997., Palmisani (C-261/95, EU:C:1997:351, t. 33.).

³⁹ Vidjeti u tom smislu presudu od 15. travnja 2010., Barth (C-542/08, EU:C:2010:193, t. 19.).

V. Zaključak

87. S obzirom na prethodna razmatranja, predlažem Sudu da na prethodna pitanja koja je uputio Tribunalul Specializat Mureș (Specijalizirani sud u Mureșu, Rumunjska) dâ sljedeće odgovore:

U predmetu C-698/18:

1. Direktivu Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima treba tumačiti na način da joj se ne protivi to da država članica predvidi da tužba za povrat koja se odnosi na utvrđenje nepoštenosti ugovornih odredbi podliježe zastari.
2. Načelu djelotvornosti ne protivi se to da država članica predvidi da takva tužba za povrat podliježe roku zastare od tri godine koji počinje teći od trenutka u kojem ugovor prestane važiti, pod uvjetom, kao prvo, da taj rok zastaje tijekom postupka u okviru kojeg potrošač zahtijeva od nacionalnog suda da utvrdi nepoštenost tih odredbi te, kao drugo, da su navedeni rok kao i sva pravila za njegovu primjenu unaprijed utvrđeni i poznati.
3. Načelu ekvivalentnosti protivi se nacionalni propis ili njegovo tumačenje kojim je predviđeno da rok zastare od tri godine koji se primjenjuje na tužbe za povrat u vezi s ugovornim odredbama koje se smatraju nepoštenima u smislu Direktive 93/13 počinje teći od trenutka u kojem ugovor koji sadržava te odredbe prestane važiti, unatoč činjenici da rok zastare od tri godine koji se primjenjuje na slične tužbe zasnovane na određenim odredbama unutarnjeg prava počinje teći tek od trenutka u kojem je sudski utvrđena osnova tih tužbi.

U okolnostima poput onih u glavnom postupku u predmetu C-699/18, u kojem su relevantne činjenice nastale prije pristupanja države Europskoj uniji, Sud nije nadležan za davanje odgovora na prethodna pitanja koja je postavio sud koji je uputio zahtjev.